

A crise da monarquía absoluta e a Guerra de Independencia (1808–1814)

1. A crise do reinado de Carlos IV

O reinado de Carlos IV (1788-1808) marcou o final do Antigo Réxime en España. A crise non foi repentina, senón o resultado dunha serie de problemas estruturais que se agudizaron.

Problemas económicos e sociais:

- **Crise agraria:** A economía española era fundamentalmente agraria, pero a produción non medraba ao mesmo ritmo que a poboación. As malas colleitas e a baixa produtividade provocaron unha **subida constante dos prezos** dos alimentos, xerando fame e descontento entre as clases populares.
- **Colapso financeiro:** O estado español arrastraba unha enorme débeda a causa das continuas guerras con Francia e Gran Bretaña. Para soste os gastos, o goberno emitiu vales reais e recorreu á suba de impostos. Estas medidas non foron suficientes e a situación financeira do reino era desesperada.
- **Descrédito da monarquía:** A figura de Carlos IV e, sobre todo, a do seu primeiro ministro, **Manuel Godoy**, eran obxecto de desprezo popular. Godoy, quen gozaba dunha enorme influencia sobre a raíña María Luísa de Parma, era visto como un personaxe corrupto e un intruso que escalara socialmente de maneira meteórica.

Factores políticos e ideolóxicos:

- **O impacto da Revolución Francesa (1789):** A execución do rei Luís XVI en Francia xerou un pánico xeneralizado na corte española. Para evitar a propagación das ideas revolucionarias, o goberno de Carlos IV reforzou a censura e freou calquera intento de reforma.
- **Alianza con Francia:** Tras un breve período de guerra contra a Convención (1793-1795), España asinou a **Paz de Basilea** e, a partir de 1796, converteuse en aliada de Francia. Esta alianza levou a conflitos con Gran Bretaña, como a derrota naval de **Trafalgar (1805)**, que supuxo a perda de case toda a armada española e o colapso do comercio con América.
- **O Tratado de Fontainebleau (1807):** Este acordo secreto, asinado entre Godoy e Napoleón, permitía a entrada de tropas francesas en España para invadir Portugal, aliado de Gran Bretaña. As tropas francesas ocuparon puntos estratéxicos e a súa presenza xenerou unha gran desconfianza.

O Motín de Aranjuez (marzo de 1808):

A impopularidade de Godoy e o descontento polo avance das tropas francesas culminaron no Motín de Aranjuez. Este levantamento, impulsado pola nobreza e o clero, tiña como obxectivo derrocar a Godoy e forzar a abdicación de Carlos IV en favor do seu fillo e rival político, **Fernando VII**.

Godoy foi detido e Carlos IV abdicou. Este evento, lonxe de solucionar a crise, foi aproveitado por Napoleón para intervir directamente nos asuntos de España e tomar o control da monarquía.

A crise do reinado de Carlos IV, polo tanto, non é só unha historia de reis e ministros, senón o resultado dun profundo malestar económico, social e político. É a culminación dun proceso que deixa a monarquía española nun estado de fragilidade extrema, lista para ser derrubada.

2. O levantamento contra os franceses

O **2 de maio de 1808** en Madrid non foi un acto illado, senón o estalido dunha tensión acumulada que xa levaba semanas aumentando. A cidade estaba ocupada por máis de 30.000 soldados franceses e a poboación vivía con temor. A faísca que provocou o levantamento foi a tentativa de sacar de palacio aos últimos membros da familia real que quedaban en Madrid, incluído o infante Francisco de Paula.

A diferenza de moitos conflitos históricos, o levantamento do 2 de maio non foi organizado polas elites, senón que xurdiu de forma espontánea entre os madrileños. A idea de soberanía pasaba a entenderse como responsabilidade de cada poboación local fronte á usurpación francesa. O pobo viuse obrigado a tomar as armas para defender a súa liberdade e a súa monarquía. A reacción espontánea do vecindario, liderada por oficiais como **Daoiz e Velarde**, encarna ese concepto de “guerra xusta” contra o invasor. As forzas francesas, dirixidas polo xeneral Murat, responderon de forma brutal, reprimindo o levantamento cunha enorme dureza.

A represión foi inmediata e exemplarizante. Na noite do 2 ao 3 de maio, os soldados franceses fusilaron a centos de madrileños, feitos que foron inmortalizados por Goya no seu famoso cadro *Os fusilamentos do 3 de maio*. Lonxe de acougar os ánimos, a represión provocou unha indignación xeneralizada. A noticia do sucedido en Madrid estendeuse rapidamente por toda España, e moitas outras cidades e vilas levantáronse en armas contra o exército francés. O lema “Viva Fernando VII e morra o mal goberno” converteuse no berro de guerra en todo o territorio, incluída Galicia.

O estalido en Galicia Aínda que os oficiais franceses intentaron ocultar as novas, a mensaxe de Madrid correu por toda Galicia. O primeiro levantamento formal contra os franceses tivo lugar en **A Coruña o 30 de maio de 1808**. A poboación, xunto a membros do exército e das milicias urbanas, sublevouse contra as autoridades que se mostraban pasivas ante a presenza francesa. Seguidamente, as revoltas estendéronse a outras cidades como **Vigo, Ourense e Santiago de Compostela**, onde os estudantes tiveron un papel moi activo.

As xuntas e a soberanía nacional No roteiro teórico da resistencia nacional xorden as **xuntas provinciais**, que se atribuían a autoridade soberana en ausencia dun monarca lexítimo. Estas institucións, formadas por nobres, clérigos e burgueses, organizaron a defensa, recrutaron exércitos e asumiron o poder político nas súas respectivas provincias. Este é un paso fundamental, xa que por primeira vez na historia de España, a soberanía non reside no monarca, senón en institucións representativas do pobo. A creación das xuntas marca o inicio da transición do Antigo Réxime cara a unha nova orde política.

En Galicia, a máis importante foi a **Xunta Suprema do Reino de Galicia**, constituída en Santiago de Compostela o 1 de xuño de 1808. Esta Xunta asumiu a soberanía en nome de Fernando VII,

declarou a guerra a Napoleón e organizou a resistencia no país. O seu labor foi fundamental para recadar fondos, crear un exército e coordinar a loita, establecendo alianzas cos británicos. A necesidade de unificar a acción das xuntas levou á creación da **Xunta Central Suprema** en setembro de 1808, que se converteu no órgano supremo de goberno da España que resistía.

O papel das guerrillas Os franceses tomaron o control das principais cidades galegas, pero nunca lograron someter completamente o territorio. O papel das guerrillas foi vital. Grupos de campesiños, cregos e labregos, coñecedores do terreo, atacaban as tropas francesas de forma inesperada. O xeneral Soult dixo que en Galicia atopou unha guerra "de nación contra nación" onde cada galego era un inimigo potencial. A resistencia guerrilleira, xunto coa axuda do exército británico, foi clave para que os franceses tivesen que evacuar Galicia en xaneiro de 1809.

3. O Estatuto de Bayona e o goberno francés

O Estatuto de Baiona foi o primeiro texto constitucional español, aínda que non fose froito dun proceso democrático, senón unha **carta outorgada** imposta polo emperador Napoleón Bonaparte en xullo de 1808. O seu principal obxectivo era lexitimar o ascenso de Xosé I Bonaparte ao trono de España.

O obxectivo de Napoleón Napoleón, coas **Abdicacións de Baiona**, forzou a Carlos IV e a Fernando VII a cederlle a Coroa española. A partir dese momento, o seu propósito era claro: modernizar o país dende arriba, a través dunha serie de reformas administrativas e sociais que servisen aos intereses do Imperio francés. O Estatuto de Baiona foi o instrumento para lograr esta modernización forzada, un intento de atraer aos ilustrados e afrancesados, que vían nel unha oportunidade para rematar coas estruturas arcaicas do Antigo Réxime.

Contido e reformas O texto combinaba elementos ilustrados con outros de corte autoritario. Entre as súas principais reformas figuraban:

- A abolición dos **señoríos xurisdiccionais** e dos **dereitos feudais**.
- A supresión da **Inquisición** e a eliminación das aduanas interiores.
- A liberdade de **industria e comercio**.

Ademais, establecía un modelo de **monarquía hereditaria** en Xosé I e as súas descendencias, e mantiña o catolicismo como a relixión oficial do Estado. As Cortes, que no Estatuto se configuraban como estamentais, tiñan un papel moi limitado, e o poder executivo recaía completamente no monarca e os seus ministros.

A súa efémera vixencia A pesar de ser un texto relativamente avanzado para a época, o Estatuto de Baiona tivo unha vixencia moi curta. O pobo español rexeitouno en masa por consideralo un produto da ocupación francesa e da traizón de Napoleón á dinastía lexítima. Para a maioría da poboación, a soberanía residía en Fernando VII e as súas institucións tradicionais, non nun documento imposto por un invasor. O seu fracaso demostra que a modernización sen o consentimento do pobo non pode prosperar, e contrasta directamente coa Constitución de 1812, que si foi froito dun proceso constituínte e da vontade nacional.

4. O desenvolvemento da guerra

A Guerra de Independencia, que se estendeu de 1808 a 1814, pódese dividir en tres fases principais, que mostran a evolución do conflito desde unha insurrección local ata unha guerra a escala europea.

Primeira fase (1808-1809): Invasión e sublevación No comezo da guerra, o exército francés, considerado o máis poderoso de Europa, avanzou rapidamente sobre a Península para someter a rebelión. O plan inicial era un "paseo militar", pero atoparon unha resistencia inesperada e moi efectiva.

- **A batalla de Bailén (xullo de 1808)** foi o primeiro revés serio para as tropas napoleónicas en Europa. O exército español, dirixido polo xeneral Castaños, logrou cercar e vencer as tropas do xeneral Dupont. Esta vitoria foi crucial porque demostrou que o exército francés non era invencible e obrigou a Xosé I a abandonar Madrid, instalándose en Vitoria.
- Ao mesmo tempo, as cidades resistían a través de **sitios (asedios)** heroicos. Destacan o **sitio de Zaragoza**, liderado polo xeneral Palafox, e o de **Xirona**. Estes asedios, que duraron meses, simbolizan a tenacidade da resistencia popular.

Segunda fase (1809-1812): A consolidación da resistencia Napoleón, humillado pola derrota de Bailén, decidiu intervir persoalmente en España ao mando da **Grande Armée**, o seu mellor exército.

- A ofensiva napoleónica foi contundente e en 1810 logrou controlar as principais cidades e as comunicacións, pero fracasou no seu obxectivo principal: esmagar a resistencia popular.
- É nesta fase cando a **guerrilla** se converte na principal forza de resistencia. Os grupos de guerrilleiros, formados por campesiños, cregos e soldados, coñecían o terreo á perfección e atacaban a retagarda francesa, cortando as súas vías de comunicación, capturando subministros e desgastando constantemente ao inimigo. Xefes de guerrilla como **O Empecinado** e **O cura Merino** convertéronse en heroes populares.
- Paralelamente, o exército británico, baixo o mando de **Arthur Wellesley (futuro duque de Wellington)**, desembarcou en Portugal e avanzou por terra para apoiar a resistencia española, abrindo unha nova fronte de guerra.

Terceira fase (1812-1814): A ofensiva final anglo-española A estratexia de Napoleón cambiou en 1812, cando se viu obrigado a retirar gran parte das súas tropas de España para a súa campaña en Rusia. Esta oportunidade foi aproveitada polos aliados:

- Wellington, cun exército anglo-luso-español, comezou a súa ofensiva, vencendo aos franceses na **batalla dos Arapiles** (Salamanca, 1812). Esta vitoria abriu o camiño cara a Madrid, que foi liberada temporalmente.
- A retirada francesa converteuse nunha derrota masiva. As tropas de Wellington continuaron o seu avance, conseguindo vitorias decisivas nas **batallas de Vitoria e San Marcial** (1813), que forzaron a retirada definitiva do exército francés de España.

- En decembro de 1813 asinouse o **Tratado de Valençay**, polo cal Napoleón devolvía a coroa a Fernando VII, poñendo fin á guerra e preparando o camiño para o regreso do monarca e a restauración do absolutismo en 1814.

5. Patriotas e afrancesados

A división entre **patriotas** e **afrancesados** non foi unha simple inimizade política, senón unha profunda escisión ideolóxica que dividiu a sociedade española durante a Guerra de Independencia.

Os afrancesados Este grupo estaba composto principalmente por minorías das elites ilustradas, intelectuais, nobres e altos funcionarios que apoiaron a monarquía de Xosé I. A súa motivación non era a simple traizón, senón a crenza de que as reformas napoleónicas eran a única vía para modernizar España. Vían o Estatuto de Baiona como un mal necesario para acabar co Antigo Réxime e os seus privilexios, e consideraban a loita contra os franceses un anacronismo que só traería atraso e destrución.

A súa posición ideolóxica, por tanto, era pragmática e racional: a súa lealdade residía nun proxecto de modernización, e non tanto nunha dinastía. Este grupo, de feito, foi o primeiro en sufrir a represión despois da guerra, xa que foron vistos como traidores polo bando de Fernando VII. Moitos tiveron que exiliarse ou foron perseguidos.

Os patriotas Este bando era moito máis heteroxéneo e abrangueu a case toda a poboación que se levantou contra Napoleón. Aquí pódense distinguir dous grandes subgrupos, que representan as dúas almas da resistencia:

- **Os liberais:** Este sector da burguesía e intelectuais (por exemplo, os que se reuniron nas Cortes de Cádiz) buscaba non só a restauración de Fernando VII, senón tamén a **transformación do país**. Aproveitaron o baleiro de poder para promover reformas radicais, inspiradas nas ideas da Revolución Francesa. Para eles, a guerra era unha oportunidade para construír unha nova España baseada na soberanía nacional e nunha constitución.
- **Os absolutistas:** O clero, a maior parte da nobreza e gran parte do pobo (campesiños e clases populares) loitaban por un obxectivo diferente. O seu principal anhelo era a volta de Fernando VII e a **restauración do absolutismo**, a defensa da relixión e das institucións tradicionais. Para eles, a loita era unha cruzada contra a invasión francesa, vista como unha ameaza á relixión e á súa forma de vida.

O debate ideolóxico O choque entre estes dous bandos reflicte o gran debate ideolóxico do momento: o enfrontamento entre o **Antigo Réxime** e a **nova orde liberal**. Os afrancesados e os liberais coincidían na necesidade de modernizar o país, pero tiñan enfoques distintos. Os liberais defendían que as reformas debían nacer do pobo (a soberanía popular), mentres que os afrancesados crían que debían ser impostas desde arriba. Os absolutistas rexeitaban calquera tipo de cambio e só desexaban volver ao estado anterior.

Textos habitualmente caídos en ABAU/PAU de Galicia

Texto	Origen	Ano da proba; Tipo de proba
Bando de los alcaldes de Móstoles (2/5/1808)	Alcalde de Móstoles	2015; EBAU
Acta do Motín de Aranjuez (17–19/3/1808)	Proclamación popular	2016; PAU
Estatuto de Bayona (6/7/1808)	Asamblea de Bayona	2018; EBAU
Proclama de Castaños tras Bailén (19/7/1808)	Xeneral Castaños	2017; PAU
Decreto de creación da Xunta Suprema Central (30/1/1810)	Xuntas de Sevilla	2019; EBAU